

(a) Los castillos, villas y aldeas son de la nación, están fuera del comercio y á nadie se concede su propiedad en premio de servicios, por importantes que sean, habiendo variado muy notablemente con posterioridad á las leyes de Partida el modo de recompensar á las personas beneméritas. Esta ley, por tanto, no tiene ya aplicacion alguna. Véase ademas nuestra nota 2.ª á la L. 4, tit. 15, P. 2.

LEX XIV. — Si feudum in certo servitio deputatum leget testator ei quem scit illud servitium facere non posse, valet legatum quantum ad æstimationem; sed si legatarii impotentiam ignoravit, nihil debetur, nisi sicut testator posset legatarius deservire. Hoc dicit.

(1) Castillo. Ortum habet à l. *fideicommissa*, §. *si servo*, D. de *legat.* 3. et à l. *filiusfamilias*, §. *si quid alicui*, D. de *legat.* 1. et à notatis per Gloss. in l. *sed et si res*, eod. tit. et per Azon. C. eod. in summa, col. 4.

(2) Señalado. Habes hic quòd castra et villæ, seu oppida regni possunt per Regem dari aliquibus militibus, ut ex redivis possint deservire Regi, et regno in aliquo servitio designato; neque tunc dicitur donatio, ut sic dicatur contineri sub legibus regni prohibentibus donationes talium, sed concessio in feudum, ut in l. 2. tit. 25 4 *Partit.* facit l. *quod autem*, §. *si vir et uxor*. D. de *donat. inter virum et uxor.* vel potius hic dicitur contractus innominatus, do ut facias, quam donatio, l. *naturalis*, D. de *præscript. verb.* l. fin. tit. 6. 5. *Partit.*

(3) Almogavares. De his habes 2. *Part.* tit. 22. l. penult.

(4) De dar la estimacion. Si legatarius tamen erat conjuncta persona, debebitur æstimatio, etsi testator ignoravit illum, cui legabat, esse inhabilem ad hoc, argumento l. *cum alienam*, C. de *legat.* supra eod. l. 10. et tenet Alexand. in l. *apud Julianam*, §. *constat*, in fin. D. de *legat.* 1. post. Petr. de Bella-perti. et Nicol. de Neapol. et Raphael.

LEY XV. — Como pueden ser fechas mandas de las cosas que non son corporales.

Fazerse puede manda, non tan solamente de las cosas corporales, assi como de las heredades, e de las otras cosas que puede ome tañer, e ver; mas aun, se puede fazer de aquellas que lo non son (1), assi como de los derechos que ome ha contra sus dehdores (2). Ca bien los puede mandar a otro en su testamento, si quisiere. Esso mismo dezimos, que puede fazer de los otros derechos que ouiesse, por razon de seruidumbre (3), en personas, o en casas, o en campos agenos. Pero si aquella debda, o cosa, de que fizo la manda el testador, en su vida la ouiesse ya demandada e recibida (4) de aquel que gela deuia, estonce non le valdria tal manda, nin seria tenuto el heredero de dar la estimacion della; porque se entiende que la reuoco, pues que la demando, e que gela dieron. Mas si el debdor de su grado (5) pagasse aquella debda al testador sobre dicho, a quien la deuia, non gela demandando, estonce el heredero tenuto seria de dar la cosa, o la estimacion della, a aquel a quien fue mandada. E esto es, porque pues el debdor gelo pago de su grado, non gela demandando el fazedor del testamento, semeja que su entencion fue de la recibir, como para guardarla, para aquel a quien la auia mandada.

LEX XV. — Possunt legari incorporalia, et nomina debitorum; et si postquam testator legaverit, rem exegerit, videtur revocasse legatum, secus si eo non petente debitor solvat. Hoc dicit.

(1) Que lo non son. Adde l. *cætera*, in princip. D. de *legat.* 1. et §. *tam autem*, *Institut.* eod.

(2) Contra sus dehdores. Et ex tali legato acquiritur utilis actio

etiam sine cessione, C. eod. l. *et legato nominis*. Et quid si legatario agentis opponat debitor, quod testamentum est falsum, vel non solemne, an ad evitandum ejus calumniam hæres possit agere directis actionibus? Vide Bald. quod sic, in l. 1. col. fin. C. *commun. de legat.* et facit ista lex quod majoria potest constitui in istis redivis annuis, qui dicuntur, *juros*, vel *censos*. Et an si isti redivis deputentur ad majoriam, veniant redivis illi, qui jam concurrerant vivo testatore, seu vivo eo qui condidit majoriam, vide l. *nomen debitoris*, in princ. D. de *legat.* 3. et Paul. de Castr. in l. *si tibi homo*, §. *cum servus*, D. de *legat.* 1.

(3) De seruidumbre. Vide de hoc plenius in l. *pecoris*, D. de *servit. rustic. prædior.* et D. de *servit. legat.* per totum, et in l. fin. D. *commun. prædior.*

(4) E recibida. Concordat cum dict. §. *tam autem*, et ibi per Gloss. et nota cum dicit *recebida*, nam per solam petitionem, etiam sequuta sententia, non diceretur legatum ademptum, l. *nepoti*, §. 1. et ibi Bart. D. de *fund. instut.* et ibi vide per Bart. an per novationem extinguatur legatum nominis.

(5) De su grado. Adde l. *fideicommissa*, §. *si rem*, D. de *legat.* 3. et Gloss. in dict. §. *tam autem*.

LEY XVI. — Como aquel que manda la cosa que tiene en peños, non se entiende que le quita la debda.

En peños teniendo algun ome cosa de otro por dineros que ouiesse emprastado sobre ella, si este atal (1) a quien fuesse obligada, fiziessse manda de aquella cosa a aquel mismo que gela obligara, vale (2) tal manda. Pero a sus herederos en saluo les finca su derecho, para poder demandar a aquel que la empeño, los dineros (3) que el testador le auia prestado sobre aquella cosa.

LEX XVI. — Creditor pignus debitori legans non videtur debitum legare, sed pignus. Hoc dicit.

(1) Este atal. Quid è contra, si debitor leget rem pignoratam creditori? Vide l. *creditor*, C. de *legat.* et l. *creditorem*, D. de *legat.* 2. ubi habetur, quod valet legatum, et per hoc creditor non repellitur à petitione debiti, et vide infra eod. in gloss. fin. vers. *sed quid si debitor*.

(2) Vale. Quoad remissionem pignoris, non quoad liberationem debiti, ut subjicit, nisi alia fuerit voluntas testatoris, quæ non præsumitur, nisi à legatario probetur, ut in l. 1. §. 1. D. de *liberat. legat.* et in l. *si mulier*, §. fin. D. de *legat.* 3. de quibus ista lex sumpta est, et à dictis ibi per Glossam; non tamen ob tale legatum debitor, cui remissio pignoris legata videtur, potest gravari, quia remissio pignoris non continet commodum pecuniarium, l. *idem erit*, D. quæ in *fraud. credit.* et non dicitur donatio, ut colligit Bald. in dict. §. fin. et adde ut per Gloss. in l. *creditor*, C. eod. Quid autem si creditor legans in casu hujus legis, putaret eam rem esse suam, an tunc videatur remittere pignus? Bart. dicit, quod non, in l. *si tibi homo*, in princ. D. de *legat.* 1. nisi quando legaret conjunctæ personæ, per l. *cum alienam*, C. eod. quam limitationem rectè impugnat ibi Alexand. post Paul. de Castr. et facit optimè textum in l. *unum ex familia*, in §. *si rem*, D. de *legat.* 2. quia si testator habuit animum legandi dominium rei, quanto fortius videtur jus pignoris legasse? Quid autem si tibi lego rem tuam, quæ est alteri obligata? Hic est casus dictæ l. *si tibi homo*, in princ. ut legatum valeat, et hæres cogatur rem liberare; qui casus non est alibi, secundum Din. Bald. et Alexand. ibi; et procedit ille casus, secundum Bartolum ibi, quando testator scivit rem esse alienam, et non ignorabat eam alteri esse obligatam, secus si putavit esse suam, vel ignoravit alteri esse obligatam, vide ibi per Bart. Paul. et Alex. facit textum in ratione sui in l. *si res obligata*, D. de *legat.* 1.

(3) Los dineros. Bartol. in dict. l. *si tibi homo*, in princ. limitat, ut hoc non procedat, quando æquivaleret quantitas debiti æstimationi rei legatæ, id est, res esset obligata pro tanto, quod non sit verisimile, quod debitor eam luat, quia tunc videtur testator etiam remittere debitum principale, allegat textum, in l. *qui habebat*, in princ. D. de *legat.* 3. et cum Bart. transeunt Nicol. de Neapol. et

Raphael ibi, et Petr. de Anchar. et Joan. de Imol. in cap. *filius*, de *testam.* Angel. vero, et idem Imol. et Paul. de Castr. et Alex. in dict. l. *si tibi homo*, in princ. tenent contrarium: et istud videtur verius, maximè stante ista lege Partitarum, ita hoc generaliter disponente.

Sed quid si debitor leget creditor rem pignoratam? Dixi supra in gloss. 1. non enim debitor videtur legare animo compensandi, unde creditor habebit utrumque; et procedit etiam vir leget uxori, cui erat obligatus ad dotem, ut in l. 1. §. 3. vers. *sciendum*, C. de *rei uxor. action.* nisi exprimat, quod legat animo compensandi, seu pro dote, ut ibi; vel si dicat aliquid simile, ex quo talis ejus intentio colligatur, ut in l. *cum pater*, §. *qui dotata*, D. de *legat.* 2.

Quid autem si vir leget uxori mancipia, quæ æstimationem recepit in dotem, an possit mulier habere mancipia, et æstimationem? Gloss. dicit, quod sic, in l. *Licinius*, in princ. D. de *legat.* 2. et tenet Bartol. quem vide, in l. 2. §. *Mela*, D. de *dot. prælegat.* Et vult illa glossa, quòd etiam hoc procedat, etiam si testator dixerit, quòd legabat talem rem, seu talia mancipia, quæ sibi in dotem data fuerunt; talia enim verba, secundum Imol. ibi videntur adjecta causa demonstrationis, non taxationis.

Quid autem si testator dicat, quòd petere non possit, an per hoc videatur legare animo compensandi? Responde ex notatis per Bald. in l. *quoniam novella*, col. fin. vers. 3. *queritur*, C. de *inoffic. testam.* et ex his quæ dicit in l. *si adulta*, 2. notab. C. de *hæredit. action.* in verbo *sed nunquid per hæc verba*, et idem Bald. in l. *liberti*, col. 8. C. de *oper. libert.* vide ibi omnino.

Quid autem si pater legavit filiae ducenta pro ea maritanda, qui postea eam maritavit datis centum nomine dotis, utrum filia possit petere residuum? Vide Bart. in l. *Lucius Titius*, D. de *legat.* 2. ubi post Din. vult, quòd non; sed videas ibi per eum, et per Alex. in *addition.* videas etiam per Alex. in l. *hujusmodi*, §. *cum pater*, D. de *legat.* 1. ubi ultra Oldral. refert multos, qui tenuerunt contrarium, imò quòd filia possit petere reliqua centum; sed opinionem Bartoli et Dini tenet ibi Joan. de Imol. et in cap. *filius de testam.* per l. *libertis quos*, D. de *alimen. et cibari. legat.* et idem tenet ibi Raphael, et etiam Nicol. de Neapol. in dict. l. *Lucius*: et videtur æqua opinio, licet forte in puncto juris contraria opinio possit esse verior. Et istam dicit esse communem opinionem Jason. in l. *filia legatorum*, C. de *legat.* et Socin. consil. 101. in princ. incipit, *visis duobus testamentis*, 3. vol.

Quid vero si pater primò donat filiam, et postea legat? Vide l. *Titia*, §. *qui invita*, D. de *legat.* 2. et vide l. *si cum dotem*, §. *si pater*, et ibi Bartol. D. *solut. matrim.* et quæ latè tradit Jason. post. Bald. ibi in authent. *præterea*, C. unde *vir et uxor*, et vide etiam in l. *hujusmodi*, §. *cum pater*, D. de *legat.* 1. et adde quòd notat Bald. in dict. §. *sciendum*, et in l. *quoniam in prioribus*, penult. et fin. col. C. de *inoffic. testam.* fit enim distinctio, an debitor sit necessarius qui legat, vel voluntarius, ut in dict. §. *sciendum*, et in dict. §. *cum pater*, et in dict. l. *creditorum*: vide etiam notata per Bald. in l. *si uxor*, C. de *bonis auctorit. judic. possid.* vers. *quæro numquid in dubio*, ubi concludit, quòd, aut est debitum ex necessitate legis inductum, et videtur relictum animo compeasandi, ut in dict. authent. *præterea*, et in dict. l. *si cum dotem*, §. *si pater*, aut ex necessitate contractus, et secus; aut mixta ratione legis et contractus, ut in statuto disponente, quod maritus lucretur tertiam partem dotis: et tunc aut legatum recipit functionem cum dote, et fit compensatio, secundum Jacob. de Aret. et Bart. sed secundum Freder. de Scal. cujus opinionem Baldus ibi dicit esse veriorem, non fit compensatio, quia ille qui consequitur commodum ex contractu, consequitur ex sua providentia, legatum autem consequitur ex providentia aliena, et sic separatæ sunt causæ, l. *si debitor*, D. ad *legem Falcid.* si autem non recipiunt functionem, ut quia dos est in pecunia, legatum in specie, tunc non fit compensatio, quia qualitas rerum non patitur, l. 2. §. 1. D. *si certum petat*.

Quid autem è contra, si debitum est voluntarium, relictum verò necessarium ex dispositione legis, nunquid fiet compensatio? Bald. ibidem quòd non, per casum illius legis, quem dicit singulariter: vide ibi per eum.

An autem hoc quod dicitur in legato, procedat in dato inter vivos, ut videatur dari animo compensandi, quando debitor est necessarius? Jason. dicit, quòd sic, in authent. *præterea*, col. 11. C. unde *vir et uxor*, vers. *item adde quòd ex decisione Bald.* de quo etiam in hoc meminit Doctor de Segura in repet. l. *coheredi*, §. *cum filia*,

fol. 17. col. 2. D. de *vulgar. et pupill.* Vide etiam notata per Jason. in l. *frater à fratre*, col. 18. in l. lectura, D. de *condit. indeb. vers. et ex his habes colligere singularem doctrinam*, ubi hoc declarat, limitat, et intelligit.

Vide etiam de promittente dotem nomine mulieris, an videatur animo compensandi cum eo, quod sibi debet, per Bartol. in l. *uxorem*, §. *pater naturalis*, D. de *legat.* 3. et ubi potest capi alia conjectura quàm donationis, non præsumitur donatio, vide per Bald. in l. fin. C. de *dot. promis.* Adverte tamen, quia ad id quod dictum est, quòd etiam data inter vivos computatur in debito necessario, seu videatur data animo compensandi cum tali debito, ob stare videtur textus in l. *etiam*, §. *sed et si non mortis*, D. de *bonis libert.* ubi videtur exigi, quòd dentur contemplatione debiti, et sic quòd constet de animo compensandi, et l. *si vero*, §. *cæterum*, D. eod. ubi bonus textus: et vide in hoc quæ eleganter tradit Socin. consil. 95. incipit, *circa prinum præsentis consultationis articulum*, in 8. et 6. dubitatione, 1. vol. fortè potest dici, quòd si præcessit promissio dotis ab eo, qui tenetur dotare obligatione legali, et sic necessariò, si postea donet inter vivos, videatur donare animo compensandi, dict. l. *hujusmodi*, §. *cum pater*; si verò nulla promissio præcessit, neque pater dotem jam datam filiae exegerit, juxta textum in dict. l. *si cum dotem*, §. *si pater*, quod tunc aliud sit in donatione quam in legato, et sic quòd non videatur donare animo compensandi, per textum in dict. l. *etiam*, §. *si debita*, et l. *si vero*, §. 3. versic. *cæterum*, D. de *bon. libert.* et ad hoc confert quòd notat Bart. in dict. l. *hujusmodi*, §. *cum pater*, vers. *quæro, quid è contra*, ubi dicit, quòd si pater primò legat simpliciter, et postea dotat, quòd tunc filia debet habere utrumque, argumento l. *quingenta*, D. de *probation.* et quòd notatur in l. *plane*, §. 1. D. de *legat.* 1. dictum tamen istud Bart. communiter reprehenditur, secundum Jason. in dict. l. *filia legatorum*, quia pater simpliciter legans filia, in dubio videtur legare pro dote, ut singulariter dixit Bart. in l. *quod autem in stipulationem*, per illum textum, D. de *jur. dot.* qui tamen, neque l. *tali*, §. 1. hoc non probant in casu, quo primo legaret, quàm dotaret, sed si dicit, *lego pro dote*, perinde est, ac si diceret animo compensandi cum dote, textus est in l. unic. §. 1. C. de *rei uxor. action.* et ibi notat Baldus. Vel dic, quòd aut donat, vel legat filia, quæ tunc erat nubilis ætatis, et videtur donare, vel legare pro dote; si vero adhuc non erat talis ætatis, tunc secus, et sic non potest dici, quòd anlimo compensandi, cum tunc pater non poterit cogi ad dotandum, l. *quod pupillæ*, D. quando *dies legat. ced.* et tunc cessat necessitas legalis, ut in dict. §. *si pater*, ita Alexand. in dict. §. *cum pater*, col. 3. versic. 3. *potest limitari*. Et an maritus legans uxori videatur legare animo compensandi cum arrhis sibi promissis? Vide Roderic. Suarez, in repetit. l. 1. tit. de *las arras*, For. LL. vers. *sed pone quæstionem valde quotidianam*. Tene ista menti, quia sunt longa lectione collecta.

LEY XVII. — Por que razones se entiende que es reuocada la manda, quando el fazedor del testamento la enagena, despues que la ha fecho.

Viña o tierra, o otra cosa semejante (1) destas, que fuesse suya del testador, si la mandasse a alguno en su testamento, e despues desto en su vida la vendiesse (2), o la camiasse, en saluo finca aquel a quien la mando, de demandar la estimacion de aquella cosa. Fuera ende, si el heredero del testador pudiesse prouar, que su entencion fue del que fizo la manda, de reuocarla, e por esto la enagenaua. Mas si el fazedor del testamento (3), despues que ouiesse mandada alguna cosa, la diesse en don (4) a otro, estonce se entiende. que reuoca la manda que auia fecha della, e porende non la puede despues demandar al heredero.

LEY XVII. — Si rem legatam donat testator, videtur revocasse legatum, secus si vendat, aut permutet, quia debebitur æstimatio. Hoc dicit.

(1) Semejante. Et sic innuit, quòd non esset idem in re mobili; sed contrarium credo, cum nulla sit in hoc ratio diversitatis, et l.

fideicommissa, §. *si rem, de legat.* 3. de qua ista sumpta est, loquatur generaliter, et in quacunque re, et etiam §. *si rem, Instit. de legat.* et l. *rem legatam*, D. *de adimend. legat.*

(2) *Vendisse*. Ex necessitate rei familiaris, vel quia res esset peritura, ut dicit Gloss. in dict. l. *fideicommissa*, §. *si rem*, nam si venderet causa negotiandi, idem esset quod in donatione, ut dicit Gloss. in dict. l. *rem legatam*, D. *de adimend. legat.* et ibi Bart. et Bald. in dict. §. *si rem*; et si res sub conditione legetur, tunc non fit distinctio, alienet ex necessitate, vel ex voluntate, nam per alienationem legatum extinguitur, l. *Stichum, qui meus erit*, D. *de legat.* l. 1. *scribit*, §. 1. D. *de auro et argento legat.* Bartol. in dict. l. *rem legatam*. Bald. in l. *qui post testamentum*, C. *de legat.* ubi vide Alex. in *addition*. hoc notabiliter limitantem. Item si testator legaret fundum, et postea alienat usumfructum etiam ex necessitate, in nullo videtur legatum revocatum, secundum Jacob. de Beloviso, quem sequitur Bald. in dict. l. *qui post testamentum*, super glossa *secus*, in fine: et vide etiam in ista materia alia per Bart. in dict. l. *rem legatam*, et per Bart. in dict. l. *qui post*, et dum textum in dict. l. *qui post* disponit, quod per pignorationem rei non extinguitur legatum. Doctores limitant, nisi pignoriatio esset pro tanto, quod non esset spes luitionis, l. *qui habebat*, in princip. D. *de legat.* 3. et intellige, ut per Paul. de Cast. in dict. l. *qui post*, nisi etiam tunc interesse affectionis prænderetur, ut quia fuit suorum majorum, et sic habito respectu ad hanc affectionem, non censebitur obligata pro tanto quantum valet, quia non est verisimile, quod velit illam dimittere apud creditorem: et sic isto casu non habet locum distinctio legis *qui habebat*. Quid si testator iussit ecclesiam fieri in domo sua, quam postea vendidit, et emit aliam; an in domo empta debeat fieri ecclesia? Bart. consuluit, quod sic, si ibi commodè fieri possit, ut patet ejus consil. 26. incipit, *testator*; et si ibi commodè fieri non possit, tunc auctoritate Episcopi, convocatis his quorum interest constructur alibi, vide ibi per eum.

(3) *Del testamento*. Secus si hæres etiam ex permissione testatoris alienaret, l. *postquam*, §. fin. D. *ut legator. nominè caveat*.

(4) *En don*. Adde dict. l. *rem legatam*, D. *de adimend. legat.* et quid si mulier, res quas in testamento legaverat, postea dedit marito in dotem; an videatur revocatum legatum? Vide per Alexandrum consil. 51. incipit, *ponderatis his quæ in themate*, 3. vol. versic. *ultimò etiam non obstat*, ex cuius fundamentis vult, quod non videatur revocatum legatum, licet Jaso in dict. l. *qui post*, dicit, se nullatenus hoc audere affirmare; sed certe fundamenta Alexandri satis urgent. Et nota, quod sicut revocatur legatum ex alienatione voluntaria, sic etiam revocatur donatio causa mortis, quæ legato comparatur, l. *Marcellus*, §. 1. D. *de donat. caus. mort.* Baldus post Dinm in l. *Stichum, qui meus erit*, in princip. D. *de legat.* 1. et Alex. in dict. l. *qui post testamentum*, C. eod. et procedit ista lex, etiamsi post voluntariam alienationem testator redimat, nam non reintegrabitur legatum, l. *prædia*, §. *liberto*, D. *de fundo instruct.* l. *cum servus*, et ibi Bart. D. *de adimend. legat.* quod tamen fallit in casu l. *servum*, aliàs incipit, seu allegatur, *verum*, D. *de manum. testam.* favore scilicet libertatis: unum idem dicendum esset in legato ad pias causas ex notatis per Joan. de Imol. in l. 3. §. 1. D. *de hæred. instt.* ubi etiam Bald. et tenet. Ang. in §. *si rem, Instit. de legat.* Sed quid si res legata fuit alienata ex causa voluntaria, non tamen fuit tradita, vel pretium non fuit receptum? Bald. in dict. l. *qui post*, per textum, in l. *prædia*, §. *liberto*, D. *de fund. instruct. legat.* tenet, quod solus contractus non extinguit legatum, et sequitur Ang. et Paul. de Castr. Contrarium tenuit Gloss. et Bart. in dict. §. *liberto*, Salicet. Alex. et Jas. in dict. l. *qui post testamentum*, quia etiam ubi alienatio testatoris non tenuit, revocatur legatum, ut in l. *legatum*, §. *pater hortos*, D. *de adimend. legat.* à fortiori revocabitur isto casu, et adde Bald. in rubr. C. *de verb. signif.* vers. *sed quid si testator*: alia etiam vide per Bald. et Paul. in ista materia in dict. l. *qui post testamentum*. Si autem rei legatæ fiat translatio in aliam speciem, vide l. *Seja*, D. *de auro et argento legat.* et si rei legatæ aliquid addatur, vide l. *si statuam*, eod. tit.

LEY XVIII.—Como vale, o non, la manda que el testador faze de dinero que cuyda tener en el arca.

Teniendo algun testador dineros en su arca, si cuydando que eran diez maravedis, dixesse assi: Diez maravedis, que estan en aquel arca (1) mia, mandolos a fulano, si los maravedis fueren tantos (2), vale la manda. E si por ventura fuessen menos, vale otrosi quanto en aquello que y fallaren, e el heredero non sera tenuto de dar mas. E si fuesse mayor quantia de diez maravedis, non es tenuto de dar mas. E si los diez maravedis sobredichos fuessen en el arca quando murio el testador, e por culpa del heredero se menoscabaron despues, tenuto es el heredero de dar fasta en aquella quantia sobredicha.

LEX XVIII.—Si testator legat centum, quæ putat in arca sua habere, sive sint tot, vel minus, tenetur ea hæres legatario dare, et si plures sint quàm centum, non tenetur hæres plus dare. Item si tempore mortis testatoris dicta centum erant in arca, et postea fuerunt diminuta, tenetur hæres usque ad quantitatem legatum. Hoc dicit. Habuit originem à l. *si servus legatus*, §. *qui quinque*, D. *de legat.* 1.

(1) *En aquel arca*. Quid si dixit, quæ habeo penes me deposita? Videtur, quod sit idem dicendum, per textum in l. 1. §. 7. versic. *nam et si quis*, D. *de dote prælegat.* ubi videtur casus de hoc; Bart. tamen ibi dicit post Oldrad. quod in dubio videatur testator se referre ad quantitatem, et non ad certum tempus, quando non fuit designatus certus locus, l. *Lucius*, §. *quisquis*, el 2. D. *de legat.* 2. et ideo, etsi nihil, vel minus reperitur in deposito, tota quantitas debetur (quæ fuit opinio Roger. glossatoris ibi) nisi probaretur ab hærede, quod testator erravit credens apud se deposita, nam tunc cum causa legandi erat obligatoria, cohæret legato, et vitiatur legatum eo ipso, quod error probatur, ut ibi per Bart. et Gloss. in dict. §. *quisquis*. Sed contra dispositionem hujus legis et l. *si servus legatus*, §. *qui quinque*, D. *de legat.* 1. videtur textum in l. fin. in princip. D. *de vino, tritico, et oleo legat.* sed responde, ut per Gloss. et Bart. ibi. Et quid si testator dixit, ex decem quæ legavit Titio, volo quod præstes quinque Sejo; nunquid per hoc probetur aliquid legatum Titio? Vide per Bald. in l. 1. col. fin. vers. *quæro testator*, D. *de fals. caus. adjunct. legat.*

(2) *Fueren tantos*. Non aperit de tempore testamenti, vel mortis, et videtur, quod intelligi debeat de tempore testamenti, l. *si ita*, D. *de auro et argento legat.* unde si tempore testamenti non erant nisi quinque, illa solum videntur legata, et si alia fuerunt addita, non deberentur. Dicit tamen Paul. de Cast. in dict. §. *qui quinque*, quod si testator putabat esse decem, et postea reperiantur addita, tota deberentur, secus si testator sciebat tantum esse quinque; et quod probatio talis scientiæ incumbere debeat hæredi: super quo tamen relinquit cogitandum. Sed dictum Pauli videtur rationabile, imò etiam de mente Alberici ibi est, quod istud referatur ad tempus mortis, et sic quod ista verba, licet sint præsentis temporis, referuntur ad futurum; sed intelligo, quando non constaret. quod testator scivit tantum esse quinque, et pro hoc facit ista lex Partitarum, cum dicit, *cuidando que eran diez maravedis*. Si verò tempore testamenti erat tota summa, sed testator consumpsit, et reposuit, tunc tota debetur, secundum Bart. et Doctores in dict. §. *qui quinque*, et vide per Bart. in dict. l. *si ita*, D. *de auro et argento legat.* ubi vide de vestibus legatis uxori, et de frumento legato consumpto, et alio subrogato, et per Bartol. et Paul. in dict. §. *qui quinque*.

LEY XIX.—Como deue valer la manda que el testador fiziesse a alguno, cuydando que le deuia algo, e non fuesse assi (a).

Cierta quantia (1) de maravedis mandando el testador en su testamento a otro, diciendo assi: Cien maravedis, que yo deuo (2) a fulano, mando que gelos den. Si por aventura acaesciere, que le non deuisse (3) ninguna cosa, tenuto es el heredero del testador, de dar

la quantia sobredicha, a aquel a quien la manda, porque se entiende, que gelo quiso dar. E si gelos deuisse el testador, por tal manda como esta non seria el heredero tenuto de darle mas de aquello que le deuia por razon del debdo.

(a) L. 15, tit. 6, lib. 3 del F. R.

LEY XIX. Si lego tibi centum, quæ debeo tibi, licet ea non debeam, habebis tamen ea de bonis meis; si tamen ea debeam, vel partem, tenebitur hæres solum ad id, quod erat debitum. Hoc dicit. Habuit originem à l. *si creditore*, et à l. *legavi*, D. *de liberat. legat.*

(1) *Cierta quantia*. Concordat cum l. 2. C. *de fals. caus. adjunct. legat.* et cum l. *legavi*, D. *de liberat. legat.* et l. *si sic*, §. 1. D. *de legat.* 1.

(2) *Que yo deuo*. Quid è contra, si creditor leget debitori? Vide dict. l. *legavi*, et per Gloss. ibi, et in dict. l. 2. et in dict. l. *si sic*, §. 1. et in l. fin. in princip. et ibi Bart. D. *de liberat. legat.*

(3) *Que le non deuisse*. Et sciat testator nihil ei debere, secus si putaret esse suum debitorem, quis tunc cessare videtur causa finalis legati, et non valeret legatum, l. 1. C. *de fals. caus. adjunct. legat.* l. *Titia*, §. *Cajus*, D. *de legat.* 2. et notat Alexandr. post Petr. in dict. l. *si sic*, §. 1. D. *de legat.* 1. qui etiam allegat ad hoc Bartolum in l. *demonstratio falsa*, §. 1. D. *de conduct. et demonstrat.*

LEY XX.—Como no le empesce a la manda, falsa, o mentirosa razon, que sea puesta en ella.

Falsa, o mintrosa razon diciendo el testador, quando fiziesse la manda, non le empesce, nin se embarga por ella. E esto seria, como si dixesse: Mando a fulano ome, que me fizo tal honrra, o tal seruicio, tantos maravedis, o tal cosa. Ca maguer non fuesse verdad (1) que le ouiesse fecho aquella honrra, nin aquel seruicio, non se embargaria la manda (2) por esta razon; ante es tenuto el heredero de la cumplir.

LEY XX.—Causa falsa non vitiat legatum. Hoc dicit. Habuit originem ab *Instit.* eod. t. t. §. *longè*.

(1) *Non fuesse verdad*. Hoc ideo est, quia causa expressa erat talis, quæ, etiamsi vera esset, non compelleret testatorem invitum ad dandum, l. *in summa*, §. *id quoque quod ob causam*, D. *de conditione indebiti*; secus ergo, si causa expressa esset talis, quæ etiam sine legato compelleret ad dandum, ut si diceret, *lego tibi decem. quæ in negotiis meis impendisti*, nam tunc præsumitur causa finalis, l. *si cum te*, D. *de pact.* et est ratio differentie, quia primo casu, etiamsi causa sit falsa, non curatur de errore testantis, sed tantummodo attenditur utrum testator esset aliàs relicturus, vel non, ut in l. *cum tale*, §. *falsam*, et ibi Bart. D. *de condit. et demonstrat.* et Bart. in l. *demonstratio*, §. 1. D. *de condit. et demonstrat.* Angel. Aretin. in §. *longe*, *Instit. de legat.* de quo ista lex Partitarum sumpta est: in secundo verò casu, probando simpliciter testatorem errasse, vitiat legatum, ut in l. 1. cum gloss. C. *de fals. caus. adjunct. legat.* Sed quid si testator poterat compelli ad dandum, non tamen leget illud ad quod poterat compelli, sed aliud, ut si diceret, *quia expendisti decem in negotiis meis, lego tibi fundum, vel librum*? Joan. Fab. in §. *huic proxima*, *Instit. de legat.* dicit, quod ista causa videretur tunc impulsiva, et non finalis, si notabiliter excedat pretium, ad quod credebatur se teneri, quia tunc videtur donare voluisse, argumento dict. §. *id quoque*.

(2) *La manda*. Quid autem, in contractibus, an falsa causa vitiet? Vide per Bald. distinguentem in l. fin. C. *de fals. caus. adjunct. legat.* et Bart. in dict. l. *demonstratio*, §. 1. D. *de condit. et demonstrat.*

LEY XXI.—De las condiciones, e razones, e maneras ciertas, que pueden ser puestas en las mandas (a).

Condiciones, e razones, e maneras ciertas ponen los omes, quando fazen sus mandas: e las condiciones se

fazen por esta palabra, si (1); como quando dize el que faze la manda: Mando a fulano tal cosa, si me fiziere tal cosa; o, si me fiziere tal seruicio, o, si me le ha fecho (2). E tal condicion como esta puede ser puesta en las mandas, tambien en el tiempo passado, como en el por venir (3). E si se cumple, o es cumplida, vale la manda sobre que es puesta, e puede luego pedir la cosa mandada aquel a quien la mandaron; mas ante que se cumpla (4) la condicion, non la puede, nin deue demandar. Otrosi, los fazedores de los testamentos ponen razones en las mandas, quando las fazen. E a esta razon llaman en latin, causa (5). E esto es, como quando dize el testador: Mando a fulano cient maravedis, por seruicio que me fizo. E tal razon como esta cata siempre al tiempo passado. E la manda que es assi fecha dezimos, que maguer la razon que es puesta en ella non sea verdadera (6), vale; e puede luego demandar tal manda aquel a quien es fecho, e deue ser entregado della. E a las vegadas fazen las mandas de otra guisa, a que llaman en latin, modo, que quier tante dezir, como manera (7). E esto es, como quando dize el testador: Mando a fulana muger mil maravedis, porque case con tal ome. E la manda que es fecho en esta manera, o en otra semejante della, vale, e deue ser luego entregado (8) della aquel a quien es fecho, dando recabdo (9) (b), que se trabajara de cumplir lo que el testador le mando; e gana el señorío (10) de la cosa que le es assi mandada, luego que cumpliere lo que le manda fazer el testador. E esso mismo seria, quando se trabajare, quanto pudiere (11) aquel a quien era fecho la manda, para cumplir lo que manda el testador, maguer non se cumpliesse. E cada vna destas tres maneras sobredichas, ha su manera cierta en latin, por que se pone. Ca la primera se faze con, si; la segunda con, quia (12); e la tercera con, ut.

(a) L. 13, tit. 5, lib. 3 del F. R.

(b) Fianza. Véase la glosa de Gregorio Lopez.

LEY XXI.—Potest legari purè, vel sub conditione, quæ fit per si, et ante conditionis implementum non solvetur legatum. Item sub modo, et fit per ut, et debet statim solvi, cavente legatario de modi implemento; et modo impleto, aut implere nequeunt legatario, quærit legatarius dominium rei legatæ. Item legatur sub causa, quæ fit per quia, et respicit tempus præteritum, et debetur etiamsi causa non sit vera, quia falsa causa non vitiat legatum. Hoc dicit.

(1) *Por esta palabra*, si. Adde l. 2. tit. 4. 4. *Part.* et latè per Bart. in l. 1. vers. *videndum est ergo*, D. *de condit. et demonstrat.* et in l. *sub conditione*, D. *de solution.* l. *qui promisit*, D. *de conduct. indeb.* l. *hujusmodi*, in fin. D. *de verb. obligat.* et in l. *quodcumque*, §. *non solum ita*; aliquando tamen dictio *si*, potius importat monitionem, quàm conditionem, quando apponitur in eo quod est de ordine necessario, ut si Papa mandet per rescriptum Titium condemnari Sejo ad decem, *si Sejus probaverit illa sibi deberi*, nam valebit sententia condemnatoria, licet illud non fuerit probatum, secundum Innoc. in cap. *prudenciam*, *de offic. delegat.* Bald. in l. *præscriptio*, C. *si contra jus vel utilit. public.* tradit Alex. consil. 2. 2. vel ubi vide; et adde l. *mutuo*, §. *sub conditione*, D. *de tutel.* et l. *si decem cum petiero*, D. *de verb. oblig.* l. penult. C. *quando dies legat. ced.* l. *quod pure*, D. eod. et de verbis, seu dictionibus importantibus conditionem, vide per Bart. in dict. l. 2. per totum et de dictione *ut*, adde Bald. in l. *si mulier*, C. *de jur. dot.* et de dictione *secundum*, adde Bald. in l. penult. C. *de institution. et substitution.* et de dictione *ita*, adde Bald. in *præludivi feudorum*, col. 11. adde etiam de dictione, *si*, et *cum* per Jas. in l. *stipulatio ista*, §. *incertam*, D. *de verb. oblig.*